הרב יהודה זולדן, מועדי יהודה וישראל, מרכז שפירא תשס"ד, עמ' 501-506

בשבועות לא מביאים ביכורים משבעת המינים

(בכורות כו ע"ב)

א. "ביכורים" במקרא
ב. ביכורי שבעת המינים בשבועות
ג. ביכורים ממחרת חג השבועות

שבועות הוא חג הביכורים, ובדמיוננו המון חוגג בא לבית המקדש בחג השבועות ומביא סלי ביכורים. אמנם בתקופה זו של השנה, עדין לא הבשילו כל שבעת המינים, אבל מביאים ממה שיש. חגיגות הביכורים שנהגו בקיבוצים חילוניים בחג השבועות, תוך חילול החג, בהבאת סלי פירות וירקות, לאו דוקא משבעת המינים, אף מסיעים לאותו דמיון, כאילו אכן חג השבועות הוא החג בו: "סלינו על כתפינו הבאנו ביכורים". אלא שלא. בחג השבועות לא מביאים ביכורים משבעת המינים. מדוע? אז למה חג השבועות נקרא חג הביכורים?

א. ביכורים במקרא

שלושה קראה תורה ביכורים:

א. **עומר:** "ואם תקריב מנחת **ביכורים** לה', אביב קלוי באש גרש כרמל תקריב את מנחת ביכוריך" (ויקרא ב, יד).

ב. **שתי הלחם:** "ממושבותיכם תביאו לחם תנופה שתים שתי עשרונים סלת תהיינה חמץ תאפינה **ביכורים** לה'" (ויקרא כג, יז).

ג. **שבעת המינים:** "ראשית **ביכורי** אדמתך תביא בית ה' אלוקיך" (שמות כג, יט; לד, כו).

העומר מובא בט"ז בניסן במקדש, ומתיר את החדש במדינה (משנה מנחות י, ב- ו), והוא בא מהשעורים המובחרים של ארץ ישראל (שם ח, א).

שתי הלחם היו מובאים במקדש בחג השבועות, ומתירים את החדש במקדש (משנה מנחות י, ו), מהחיטים המובחרים של ארץ ישראל (משנה מנחות ח, א). חג השבועות נקרא יום הביכורים בשל שתי הלחם הקרבים ביום זה. "בחג הקציר **ביכורי** מעשיך" (שמות כג, טז), "**וחג שבועות** תעשה לך **ביכורי קציר חיטים**" (שמות לד, כב) "**וביום הביכורים** בהקריבכם מנחה חדשה לה' **בשבעותיכם**" (במדבר כח, כו). רש"י בכל המקורות הללו מצין שהכונה לשתי הלחם.

שבעת המינים היו באים משבעת המינים שהשתבחה בהם ארץ ישראל, מעצרת עד חנוכה. תקופה בת חצי שנה, העונה החקלאית של שבעת המינים. בתקופת חג שבועות יש בשדות חיטים ושעורים, בקיץ גדלים גפן תאנה ורימון, ומתשרי עד חנוכה התמר והזית.

העומר ושתי הלחם אילו הם מנחות חובה של ציבור, ובשל כך היה העומר נקצר ומובא אף בשבת, וכן שתי הלחם. לאחר הקרבת שתי הלחם ניתן להקריב מתבואה חדשה במקדש (מנחות סב ע"ב).[1]

האם בחג השבועות עצמו מביאים ביכורים, לאחר שהקריבו את שתי הלחם?

---

[1] האם שתי הלחם מתירים להביא מהתבואה החדשה במקרש כפי שהקרבת העומר מתירה במקדש, או שזו מצוה בפני עצמה, ראה: במיוחס לרשב"א במנחות שם, ובשפת אמת שם; מנחת חינוך מצוה שז, א; צפנת פענח, הל' מתנות עניים, ג.

ב. ביכורי שבעת המינים בשבועות

במשנה בבכורות ד,א (תוספתא בכורות ג, א) נאמר:

עד כמה ישראל חייבין ליטפל בבכור: בדקה - שלשים יום, ובגסה - חמשים יום.

שואלת הגמרא בבכורות כו ע"ב:

מנא הני מילי? אמר רב כהנא, דאמר קרא: "בכור בניך תתן לי, כן תעשה לשורך לצאנך... מלאתך ודמעך לא תאחר" (שמות כב, כח).

כוונתו לומר, שישנה הקבלה בפסוק בין "בכור בניך וצאנך", ובין "מלאתך ודמעך". כשם שבכור בניך אתה נותן לאחר יום השלושים, אף בכור צאנך יינתן לאחר יום השלושים. וכשם שמלאתך - "חובה המוטלת עליך כשתתמלא תבואתך להתבשל, והם ביכורים" (רש"י על התורה שם) מובאת ביום החמישים "שהרי בפסח התבואה מתבשלת, ואין מביאין בכורים עד שיביאו שתי הלחם בעצרת" (רש"י על הגמרא בבכורות), כך בכור שורך יינתן לאחר חמישים יום.

מכאן, שלדעת רש"י הביכורים ניתנים לאחר יום החמישים. מהתוספות שם בד"ה מלאתך, נראה שלא הבין כך בהווא אמינא, שכן שואלים התוספות, הרי יום החמישים של הביכורים איננו דומה לבכור צאנך ובקרך, מפני ששם מדובר לאחר יום השלושים, וכפי שכתוב בגמ' בבכורות מט ע"א (וברש"י שם), ואילו ביכורים ניתנים באותו היום, היינו ביום החמישים? התוס' שלפנינו אינו עונה על שאלה זו, אך בתוס' שאנ"ץ שם כותב: "וי"ל דבכורי יחיד לא מייתי עד לאחר עצרת" (מובא גם בשיטה מקובצת שם). מכאן שגם התוספות הבינו במסקנת דבריהם שבכורי יחיד, היינו הביכורים המובאים משבעת המינים, לא מובאים בעצרת אלא ביום שלאחריו, ורק שתי הלחם היו מובאים בעצרת.

אמנם מרש"י במקום אחר משמע שמביאים ביכורים החג השבועות. כך נאמר בתוספתא סנהדרין (צוקרמאנדל) ב, ב:

על שלשה סימנין מעברין את השנה: על האביב ועל פירות האילן ועל התקופה.

תוספתא זו מובאת בגמ' בסנהדרין יא ע"ב ורש"י שם בד"ה ועל פירות האילן כותב:

על פירות האילן: אם מתאחר בישולם יותר מזמן העצרת - מעברין, שעצרת זמן הבאת ביכורים דכתיב (במדבר כח) וביום הביכורים, ואם לא יביאם בבואו לרגל צריך לטרוח ולעלות פעם אחרת.

רש"י כותב שעצרת זה זמן הבאת הביכורים, ומדבריו ניתן להבין שזהו הזמן שאדם מביא את ביכורי היחיד שאם לא כן יצטרך לטרוח ולבוא פעם נוספת. רש"י גם מצטט את הפסוק מבמדבר כח, כו: "וביום הבכורים בהקריבכם מנחה חדשה לה' בשבעתיכם". שם מפרש רש"י: "וביום הבכורים - **חג השבועות קרוי בכורי קציר חטים על שם שתי הלחם**, שהם ראשונים למנחת חטים הבאים מן החדש" (וכך כתב רש"י גם בפסחים לו ע"ב ד"ה מעצרת; מנחות סח ע"ב ד"ה אין). מכאן שאין הפסוק עוסק בביכורי יחיד אלא בביכורי ציבור – שתי הלחם.

הרב מאיר הלוי אבולעפיא, יד רמה לסנהדרין שם, מקשה על רש"י שאכן הפסוק אותו ציין רש"י עוסק בשתי הלחם, ולא ביכורי שבעת המינים? הוא עצמו מסכים לפירושו של ר' יצחק בר אשר, שמעברין את השנה על פירות האילן הכונה היא שהתורה קבעה שזמן עצרת יהיה בזמן שראוי להביא ביכורים משבעת המינים.

נראה להסביר שאף רש"י התכוין לכך. רש"י מסביר שפירות האילן אילו פירות שניתן להביאם בעצרת. יתכן ורש"י רומז לגמ' בראש השנה טז ע"א האומרת: "..מפני מה אמרה תורה הביאו שתי

הלחם בעצרת? מפני שעצרת זמן פירות אילן הוא. אמר הקב"ה הקריבו לפני שתי הלחם בעצרת כדי שיתברכו לכם פירות אילן".

על כך כתב ר' דוד אבודרהם, ספר אבודרהם תפלות הפסח ד"ה והטעם שצוה:

> ויש מקשים על הא דאמרינן הביאו לפני שתי הלחם בעצרת כדי שיתברכו לכם פירות שבאילן שכל אותן האחרים הוא הקרבן ממין המתברך, אבל שתי הלחם אינם ממין אילן. ומתרצים כמאן דאמר (ברכות מ ע"א) חיטה מין אילן הוא. ואתיא נמי כמאן דאמר (שם) עץ שאכל ממנו אדם הראשון חטה היתה. ויש מתרצים תירוץ אחר כי שתי הלחם הם בכורים שעל שמם נקרא עצרת יום הבכורים, ואמר הקב"ה הביאו לפני שתי הלחם הזה המין המובחר והטוב מכל מיני הצמחים לצורך חיי האדם כדי שיתברכו לכם שאר כל מיני האילן שהביאו מהם בכורים.

נראה לומר שאף רש"י התכוין לדברים שזמן בישולם הוא שבועות, וזה יכול להיות חיטים ושעורים. עיברו את השנה כדי שלא יצטרך לעלות לרגל פעם נוספת. רש"י כותב שעצרת זמן הבאת ביכורים, והדבר נכון באופן מדויק ביחס לשתי הלחם, ונכון באופן כללי גם לביכורי שבעת המינים. רש"י לא התכוין ללמוד מפסוק זה שמביאים ביכורי שבעת המינים ביום זה בדוקא. כונתו לומר שמיום זה ואילך ניתן ברמה העקרונית להביא ביכורים.

ג. ביכורים ממחרת חג השבועות

מדוע לא הביאו ביכורים בעצרת עצמה אלא רק למחרת? המהרי"ט אלגאזי לבכורות שם כותב, שלאחר שהביאו את שתי הלחם אפשר להביא ביכורים בו ביום בשבועות. ויתכן לומר, שכל זה מדובר רק כשמביא הביכורים הגיע למקדש לפני עצרת, אזי מקבלים ממנו בעצרת לאחר הקרבת שתי הלחם. הטעם הוא, שיחד עם הביכורים צריך להביא קרבן, ואמנם אם לא הביא קרבן אין מעכבים בעדו, אך מכל מקום כשלא ניתן להביא את הקרבן, אין מביאים לכתחילה גם את הביכורים. ומכיון שקרבן זה הוא כנדרים ונדבות (שהרי אינו מעכב), לכן קרבן זה אינו קרב ביום טוב (ואף אם נאמר שחייבים בהקרבת הקרבן, מכל מקום מאחר שאין זמנו קבוע ביום טוב כמו שלמי שמחה, אין הוא דוחה יום טוב), ואם כן כיוון שמלכתחילה יש להביא ביכורים עם הקרבן, לכן לא הביאו ביכורים ביו"ט עצמו.

יוצא אפוא מדבריו, שאין הכוונה שלא הביאו כלל, אלא שמלכתחילה אין להביא. הקושי בכך הוא, שאם נרצה להשוות בכור בהמה גסה לביכורים, כפי שמשווה המשנה במסכת בכורות שם, לא נוכל לעשות זאת, מפני ששם בוודאי יש להביא את הקרבן לאחר יום החמישים.

המנחת חינוך במצוה יח, ג חולק על המהרי"ט אלגאזי, ולפיו ניתן להביא קרבן זה אף ביום טוב, כיוון שנקרא קרבן שמחה, ויוצא משום שמחת יום טוב.[2] אלא שלפי דבריו קשה, אם כן מהי ההשוואה בין חלקי המשנה, בין בכור בהמה דקה השווה לבכור אדם, ששניהם נפדים לאחר יום השלושים, ובין בכור בהמה גסה השווה לביכורים, ששניהם נפדים ביום החמישים, הרי לפי זה בכור בהמה דקה ובכור בהמה גסה אינם שווים?

על פי שאלה זו מסביר המנחת חינוך שההשוואה בין בכור בהמה גסה לביכורים היא למקרה ששבועות חל בשבת, וברור שאין מקריבים את הקרבן הבא עם הביכורים בשבת, מפני שאינו דוחה את השבת, ואם כן יוצא שהיום הראשון שבו ניתן להקריב ביכורים, הוא ביום החמישים ואחד, וכך

---

[2] ראה עוד בדבריו במצוה צא, י; שז, יז.

יהיה הדין בבכור בהמה גסה. גם בכור אדם מדין תורה אין איסור לפדותו בשבת, ולכן יום השלושים ואחד הוא יום הפדיון.

מכל מקום על פי המנחת חינוך יוצא, שיש במה להשוות את בכור בהמה דקה לגסה, ששניהם מובאים לכהן לאחר יום השלושים או יום החמישים, כשם שבכור אדם מובא לכהן לאחר יום השלושים, אף ביכורים מביאים לאחר יום החמישים.

ר' עובדיה מברטנורא, בפירושו למשנה בכורות ד, א מסביר את ההשוואה כך:

> וכמו שאתה עושה למלאתך ודמעך, שאינך מביאם אלא לסוף חמישים יום, כן תעשה לשורך, שלא תביאנו עד חמישים יום. וכדרך שאתה עושה לבכור בניך, דכתיב ביה "ופדוייו מבן חודש תפדה" (במדבר יח, טז) כן תעשה לצאנך - שלא תביאנו עד שלושים יום.

מפשט דבריו משתמע, שההשוואה בין בכור בהמה גסה לביכורים ובין בכור דקה לבכור אדם היא קשה, כי בכור בהמה גסה דינו **עד** חמישים, וביכורים **לסוף** חמישים, וכן בכור בהמה דקה עד שלושים יום, ובכור אדם לסוף שלושים יום. לא ברורה כל כך מהי הכוונה בביכורים "לסוף חמישים", ואולי כוונתו לומר, לאחר שהקריבו את שני הלחם, אך עדיין ביום החמישים.

חג השבועות נקרא אם כן יום הביכורים לא בשל ביכורי שבעת המינים, אלא בשל שתי הלחם הקרבים ביום זה. "וביום הבכורים בהקריבכם מנחה חדשה לה' בשבעתיכם" (במדבר כח, כו). מפרש רש"י: "וביום הבכורים - **חג השבועות קרוי בכורי קציר חטים על שם שתי הלחם**, שהם ראשונים למנחת חטים הבאים מן החדש" (וכך כתב רש"י גם בפסחים לו ע"ב ד"ה מעצרת; מנחות סח ע"ב ד"ה אין).[3]

---

[3] מרדכי טרופר, תגובות והערות, שמעתין, 96 (תשמ"ט), עמ' 83 (וכן: הצופה, ה' סיון תשמ"ז; הצופה, כ"ב אייר תשמ"ח), כותב שמתיאור הבאת הביכורים לירושלים ניתן גם כן ללמוד שלא היו מביאים ביכורים בחג השבועות. במשנה בביכורים ג, ב- ד נאמר: "שהחליל מכה לפניהם", וכן: "בעלי אומניות שבירושלים עומדים לפניהם"- "בשעה שעוסקים במלאכתם" (קידושין לג ע"א). מאחר שפעולות אילו אסורות בשבת וביו"ט, מכאן שהביכורים מובאים בימות החול בלבד, בין עצרת לחנוכה. אך נראה שהוכחות אילו לבדם אינם מספיקות. פעולות אילו אינן חלק מהותי ממצות הביכורים אלא מנהג יפה שנהגו אנשי ירושלים ומביאי הביכורים. (על כך ראה: הרב שלמה רוזנפלד, "ייחודה הציבורי של העלאת הביכורים", ביכורי הארץ, כפר דרום: מכון התורה והארץ, תשס"ג, עמ' 143-149). יתכן שבשבת וביו"ט לא היו נוהגים כך. אך מעבר לכך, תיאורים אלה הם באשר לאופן הביכורים מהכניסה לירושלים עד הכניסה להר הבית."החליל מכה לפניהם עד שמגיעים קרוב לירושלם הגיעו קרוב לירושלם שלחו לפניהם ועטרו את בכוריהם הפחות הסגנים והגזברים יוצאים לקראתם".."החליל מכה לפניהם עד שמגיעין להר הבית". (משנה ביכורים ג, ג- ד). הדיון הוא בשאלה אם לבית המקדש עצמו היו מביאים את הביכורים בשבת וביו"ט. ממשניות אילו לא ניתן להסיק דבר מפני שהם עוסקות בשלב מקדמי.